

нес не только монархические силы, но и национально-демократические группировки, в том числе Белорусскую социалистическую громаду. По его мнению, «пролетариат и крестьянство Беларуси и солдатская масса Западного фронта не пошли за белорусскими националистами... Они пошли за большевистской партией; вместе с ней осуществили Октябрьский переворот в Беларуси» [7, с. 55]. Тем самым изучение феномена революции приобрело идеологический характер.

Літэратура

1. Игнатовский, Вс. Белоруссия: территория, население, экономика, важнейшие моменты истории / Вс. Игнатовский. – Минск : Белтрестпечать, 1924. – 52 с.
2. Ігнатоўскі, Ё. Вялікі Кастрычнік на Беларусі (X.1917–II/VII.1920) / Ё. Ігнатоўскі // Беларусь. Нарысы гісторыі, эканомікі культурнага і рэвалюцыйнага руху; пад рэд. А. Сташэўскага, З. Жылуновіча, Ё. Ігнатоўскага, з дап. А. Смоліча, С. Некрашэвіча, Я. Пятровіча. – Менск : Выд. ЦВК БССР, 1924. – С. 195–214.
3. Кнорин, В. Г. Еще раз о «советских» социал-шовинистах (Ответ управляющему делами Белорусского комиссариата) / В. Г. Кнорин // Избранные статьи и речи / Ин-т истории партии при ЦК КПБ – фил. Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПСС; сост. Н. В. Кузнецов и др. – Минск : Беларусь, 1990. – С. 31–34.
4. Кнорин, В. Г. Пять лет (Краткий конспект к истории КП(б)Б) / В. Г. Кнорин // Избранные статьи и речи / Ин-т истории партии при ЦК КПБ – фил. Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПСС; сост. Н. В. Кузнецов и др. – Минск : Беларусь, 1990. – С. 78–92.
5. Кнорин, В. Г. 1917 год в Белоруссии и на Западном фронте / В. Г. Кнорин // Избранные статьи и речи / Ин-т истории партии при ЦК КПБ – фил. Ин-та марксизма-ленинизма при ЦК КПСС; сост. Н. В. Кузнецов и др. – Минск : Беларусь, 1990. – С. 107–170.
6. Турук, Ф. Ф. Белорусское движение: очерки истории национального движения белоруссов / Ф. Ф. Турук. – М. : Госиздат, 1921. – 42 с.
7. Шчарбакоў, В. К. Кастрычніцкая рэвалюцыя на Беларусі і белапольская акупацыя / В. К. Шчарбакоў. – Мінск : Белдзяржвыд, 1930. – 127 с.

ПРАБЛЕМА ПЕРЫЯДЫЗАЦЫІ ПЕРШАЙ РАСІЙСКОЙ РЭВАЛЮЦЫІ: ТЭАРЭТЫКА-МЕТАДАЛАГІЧНЫ ПАДЫХОД

Жытко А. П., доктар гістарычных навук, прафесар, БДПУ, г. Мінск

Перыядызацыя любой гістарычнай падзеі, як і таго ці іншага гістарычнага працэсу, выклікае пэўныя цяжкасці ў сувязі з тым, што навукоўцы, як правіла, акцэнтуюць увагу на форму, а не на змястоўныя змены ў іх развіцці.

Што ж тычыцца перыядызацыі Першай расійскай рэвалюцыі, то адпаведна ленінскай канцэпцыі ў савецкай гістарыяграфіі абсалютызаваўся прынцып партыйна-класавага падыходу. Зыходзячы з гэтага, Першая расійская рэвалюцыя падзялялася на пяць этапаў свайго развіцця з указаннем дакладных дат: 1) пачатак рэвалюцыі – з 9 студзеня па красавік 1905 г.; 2) развіццё рэвалюцыі ўшырыню – з мая па

верасень таго ж года; 3) вышэйшы пад'ём рэвалюцыі – з кастрычніка па снежань 1905 г.; 4) спад рэвалюцыі, аслабленне яе націску – са студзеня па жнівень 1906 г., 5) адступленне рэвалюцыі – са жніўня 1906 г. па 3 чэрвеня 1907 г. [1, с. 121].

Мы паспрабуем выявіць не ўнутраную перыядызацыю рэвалюцыі, а час яе пачатку і завяршэння. Пры гэтым будзем абапірацца на найноўшыя дасягненні ў галіне метадалогіі гістарычнай навукі і на сукупнасць прынцыпаў – гістарызму, аб'ектўнасці і каштоўнаснага падыходу.

Пры перыядызацыі рэвалюцыі, як і ўсякага іншага складанага факта гістарычнай рэчаіснасці, нельга абсалютызаваць пэўны фактар, як і прынцып гістарычнага пазнання. У бальшавікоў – гэта этапы класавай барацьбы ў асноўным рабочага класа пад кіраўніцтвам РСДРП, што і было ўзята за галоўны і адзіны крытэрыі перыядызацыі. Але ж усякая рэвалюцыя – гэта супрацьстаянне ўсіх апазіцыйных сіл з аднаго боку, і сіл, якія адстойвалі існуючы палітычны лад – з другога. Для вызначэння часу пачатку і завяршэння рэвалюцыі неабходна выявіць сутнасныя рысы, якія якасна характарызуюць такое паняцце, як рэвалюцыя. На нашу думку, усякая рэвалюцыя ўяўляе сабой: 1) адкрытае, 2) масавае выступленне 3) за ліквідацыю і карэнную змену існуючай палітычнай сістэмы. Пачатак дзеяння адной ці дзвюх з указаных рыс – гэта яшчэ не азначае пачатку рэвалюцыі. Толькі пры ўмове, што калі даследчык у тых ці іншых канкрэтных падзеях выявіць момант уступлення ў дзеянне ўсіх трох указаных рыс у сукупнасці, толькі тады можна меркаваць аб пачатку рэвалюцыі. І наадварот, калі адна з гэтых рыс перастане дзейнічаць, то можна канстатаваць, што рэвалюцыя закончылася.

Адной з уплывовых апазіцыйных палітычных арганізацый у пачатку XX ст. становіцца «Союз освобождения». Па яго ініцыятыве з 20 лістапада 1904 г. пачалося правядзенне банкетных кампаній, якія былі прысвечаны 40-годдзю з дня прыняцця судовых Статутаў 1864 г. На банкетах збіраліся прадстаўнікі аднародных прафесій (адвакаты, прафесура, журналісты, урачы і г. д.). Пад час правядзення гэтай кампаніі лібералы адкрыта патрабавалі прыняцця канстытуцыі, стварэння ўсенароднаабранага законатворчага прадстаўнічага органа, абвяшчэнне палітычных свабод і ўсіх іншых атрыбутаў прававой дзяржавы ў Расіі. Гэтыя патрабаванні падпісваліся прысутнымі на сходах і друкаваліся не толькі ў часопісе «Освобождение», але і ў дзвюх легальных газетах, заснаваных у пачатку лістапада 1904 г. Нават савецкая гістарыяграфія вымушана была прызнаць, што асобныя ліберальныя сходы пераўтвараліся ў адкрытыя народныя мітынгі і нават у вулічныя дэманстрацыі [1, с. 132]. У выніку ў 34 гарадах адбылося звыш 120 ліберальных сходаў з колькасцю ўдзельнікаў каля 50 тыс. чал. Гэта была грандыёзная, адкрытая палітычная акцыя, якая актывізавала і рабочы, і сялянскі рух, вымусіла ўрад рабіць хоць і кволяы, але паступова прагрэсіруючыя крокі па рэфармаванні палітычнай сістэмы.

Як бачым, выступленні лібералаў з 20 лістапада 1904 г. насілі адкрыты, масавы характар з патрабаваннямі ліквідацыі абсалютнай манархіі і ўтварэння прававой,

дэмакратычнай дзяржавы. Таму ёсць усе навуковыя падставы лічыць, што Першая рэвалюцыя пачалася не 9 студзеня 1905 г., а 20 лістапада 1904 г.

Што тычыцца падзей 9 студзеня 1905 г., то з імі вельмі цяжка звязаць пачатак Першай рэвалюцыі ў Расіі. Так, на самой справе, гэта было адкрытае і масавае выступленне, але не супраць самадзяржаўя, не супраць існуючай палітычнай сістэмы. Не патрабаванні, а хутчэй просьбы насілі эканамічны характар і іх вырашэнне звязвалі з воляй бацуюшкі-цара. Іншая справа, што расстрэлы ў крываваую нядзелю ўскалыхнулі ўсю Расію, радыкалізавалі рух усіх апазіцыйных царызму сіл.

Што тычыцца кульмінацыйнага перыяду рэвалюцыі, то ён прыпадае на час кастрычніцкай усерасійскай палітычнай стачкі. Гэта было самае масавае, адкрытае выступленне ўсіх апазіцыйных сіл за змену існуючага палітычнага ладу, вынікам якога стаў Маніфест 17 кастрычніка 1905 г.

Вельмі важным уяўляецца пытанне: Першая расійская рэвалюцыя пацярпела паражэнне ці перамагла? З метадалагічнага пункту гледжання адказ на гэтае пытанне вельмі неадназначны. Каб больш-менш навукова падвесці вынікі рэвалюцыі, неабходна звярнуцца зноў да сутнасных рыс рэвалюцыі, якія адзначаліся вышэй.

Адкрыцця масавыя выступленні рабочага класа практычна закончыліся святкаваннем 1 мая 1907 г., дзе пераважалі эканамічныя, а не палітычныя патрабаванні. Сялян з канца 1906 г. больш хвалявала сталыпінская аграрная рэформа і скасаванне выплаты выкупных плацжаў. Салдацкі і матроскі рух пасля ліпеньскіх падзей 1906 г. рэзка пайшоў на спад. Ліберальны рух, хоць і меў у асноўным палітычную афарбоўку, быў адзначаны толькі падчас выбарчых кампаній у Дзяржаўную думу I і II скліканняў з мэтай мадэрнізацыі палітычнай сістэмы. Сацыял-дэмакраты на V з'ездзе РСДРП знялі лозунг узброенага паўстання як асноўнага сродку дасягнення сваёй мэты.

Як бачым, па дзеянні гэтых якасных рыс для розных сацыяльных і палітычных сіл рэвалюцыя завяршылася ў розны гістарычны час. Пры гэтым 3 чэрвеня 1907 г. царызм зрабіў юрыдычныя захады па абмежаванні палітычных заваёў рэвалюцыі. Новы выбарчы закон абмежаваў выбарчае прадстаўніцтва немаёмных і дробнамаёмных слаёў насельніцтва (рабочага класа, сялянства, рамеснікаў і інш.). У сувязі з гэтым ніякага трэцячэрвеньскага дзяржаўнага перавароту не адбылося, паколькі новая палітычная сістэма, ухваленая Маніфестам 17 кастрычніка, па сваім унутра-ным змесце захавалася.

Такім чынам, рэвалюцыя закончылася значна раней трэцячэрвеньскіх падзей 1907 г. Са зменай выбарчага закону, па-сутнасці, пагадзіліся ўсе сацыяльна-палітычныя сілы, таму што ў адказ на дзеянні ўрада не адбылося ніводнага масавага пра-тэсту, як тое было пасля разгону I Думы.

Заканчэнне рэвалюцыі зусім не азначае яе паражэння, як лічылі прадстаўнікі партый сацыялістычнай арыентацыі. Галоўная задача ўсякай рэвалюцыі – гэта барацьба за замену існуючай палітычнай сістэмы. Характар гэтых змен, глыбіня, сродкі дасягнення рознымі палітычнымі сіламі ўяўляліся неаднолькавымі. Так, калі

разглядаць мэты асноўных апазіцыйных палітычных партый, то праблема ўлады для акцыярыстаў была вырашана выданнем Маніфеста 17 кастрычніка. Для кадэтаў этап фізічнага гвалту ў рэвалюцыі скончыўся адкрыццём работы Дзяржаўнай думы і склікання. Для розных партый сацыялістычнай арыентацыі, якія планавалі дасягнуць галоўных палітычных мэт праз тэрор і ўзброеныя выступленні, рэвалюцыя пацярпела паражэнне.

Што тычыцца рабочага класа і сялянства, іх удзел у рэвалюцыі ў параўнанні з інтэлігенцыяй абумоўліваўся мэтамі эканамічнага характару. Зыходзячы з гэтага, іх памкненні былі часткова задаволены. Так, рабочы клас дабіўся скарачэння рабочага дня, павышэння заборку, увядзення калектыўных дагавораў, сацыяльнага страхавання і г. д. Селянін з паўперсоны становіўся паўнапраўным грамадзянінам нараўне з іншымі сацыяльнымі групамі, атрымаў магчымасць набыцця абшчыннай зямлі ў асабістую прыватную ўласнасць. Усё гэта заваёвы рэвалюцыі, а не яе паражэнне.

У ходзе рэвалюцыі былі пастаўлены шматлікія нацыянальныя пытанні. Самае радыкальнае з іх – права нацый на самавызначэнне і ўтварэнне незалежных дзяржаў – не здзейснілася. Але і ў гэтай галіне былі пэўныя заваёвы. У некаторых нацыянальных рэгіёнах пачало дазваляцца выкладанне ў школах на роднай мове, пачаў функцыянаваць нацыянальны друк і г. д.

У бальшавіцкай, а затым і савецкай гістарыяграфіі даказвалася, што рэвалюцыя пацярпела паражэнне, аднак прызнаваліся і некаторыя яе заваёвы. Адзначалася, што Першая расійская рэвалюцыя з'явілася генеральнай рэпетыцыяй кастрычніцкіх падзей 1917 г. Яна ўзбагаціла тэорыю і практыку рэвалюцыйнай барацьбы, а бальшавікі набылі вопыт стварэння органаў дзяржаўнага кіравання ў форме Саветаў і інш.

Такім чынам, сцвярджаць, што Першая рэвалюцыя пацярпела паражэнне, а тым больш 3 чэрвеня 1907 г., няма навуковых падстаў. У той жа час лічыць, што яна перамагла ў поўным аб'ёме таксама не прыходзіцца.

Літаратура

1. Исторический опыт трех российских революций : в 3 кн. – М. : Политиздат, 1985. Кн. 1: Генеральная репетиция Великого Октября.

ГІСТАРЫЯГРАФІЧНЫ ФАКТ І АДМЕТНАСЦІ ПАДЫХОДАЎ ДА ЯГО ЗМЕСТУ

Мікалаева Л. В., кандыдат гістарычных навук, дацэнт, БДУІР, г. Мінск

Адным з аспектаў метадалогіі гістарыяграфіі з'яўляецца гістарыяграфічны факт, што выступае ў якасці базавага матэрыялу для гістарыяграфічнага даследавання. Аналіз даследчыцкай і вучэбнай літаратуры паказвае, што паняцце «гістарыяграфічны факт» адносіцца да тых катэгорый гістарычнай навукі, якія не маюць адназнач-